

Atribucije i motiv postignuća srednjoškolaca

Nermin Mulaosmanović, Hazim Selimović

SAŽETAK: Ljudi su oduvijek težili da objasne neke pojave oko njih, povežu uzroke i posljedice, te svoje djelovanje sa rezultatom. Atribucije i postignuća su pitanja koja su aktuelna i atraktivna, često se traže uzroci uspjeha ili neuspjeha, objašnjavaju se i pripisuje im se odgovornost. Atribucijske teorije imaju široku primjenu u raznim područjima života a naročito kada je riječ o postignuću. Svjedoci smo kako ljudi smatraju da nisu oni krivi za svoje uspjehe ili neuspjehe i da sami ne mogu ništa promijeniti, da na to utječu drugi faktori koje oni ne mogu kontrolisati. Osnovni problem je bio ispitati povezanost između atribucija i motiva postignuća mladih, dok je cilj bio utvrditi relacije između dimenzija atribucija i općeg motiva postignuća kao i dobne razlike, sve u funkciji upoznavanja sa značajem atribuciskog stila za motiv postignuća mladih. Istraživanje je urađeno na uzorku od 570 srednjoškolaca sa prostora Tuzlanskog kantona. Rezultati su pokazali da postoji povezanost u atribuiranju uspjeha između dimenzija stabilnost i kontrolabilnost sa motivom postignuća, dok nije uočena veza između internalnosti/eksternalnosti sa motivom postignuća. Pri atribuiranju neuspjeha postoji povezanost motiva postignuća jedino sa dimenzijom kontrolabilnost. Nisu pronađene razlike s obzirom na dob u većini dimenzija atribucija niti u motive postignuća.

Ključne riječi: *atribucije, motiv postignuća, srednjoškolci*

Attributions and Achievement Motivation of High School Students

ABSTRACT: People have always tended to explain some phenomena around them, connect the causes and consequences, and their activity with the result. Attributions and achievements are the current and attractive issues, the causes of success or failure are often sought after, explained and attributed to their responsibility. When it comes to achievement, attribution theories are widely used in various fields of life. We have witnessed how people find that they are not to responsible for their successes or failures, and they alone can not change anything. The main problem was to examine the association between attribution and achievement motivation of young people, while the goal was to determine the relation between the dimensions and general attribution of the achievement motive as well as age differences, all in the function of introducing the importance of attribution style for the achievement motive of young people. The survey was conducted on a sample of 570 high school students from the area of Tuzla Canton. The results showed that there is a connection of the success attribution between stability dimension and controllability with the achievement motive, while there had not been any apparent correlation between internality/ externality of the achievement motive. When considering failure attribution, there is a correlation of the achievement motive only with the controllability dimension. In most attribution dimensions, differences in terms of age have not been found nor in the achievement motive.

Keywords: *attributions, achievement motivation, high school students*

UVOD

Teorija atribucije pokušava objasniti kako naša individualna očekivanja i opravdanja utječu na ponašanje. Atribucijski pristup predstavlja konceptualni okvir unutar socijalne psihologije koji se bavi laičkim ili zdravorazumskim objašnjenjima ponašanja (Hewstone Stroebe, 2003, str. 160). Za područje atribucija posebno su značajni radovi F. Heidera (1958), o kojem se i govori kao „ocu“ atribucijskog pristupa. Njegove postavke postale su brojna daljnja istraživanja u ovom području. Zanimalo ga je, šta je to što ljude čini razumnim i na koji nači dolaze do svojih zaključaka (Aronson, Wilson i Akert, 2005, str. 110). Kognitivistički pristup u tumačenju motivacije nastao je kao reakcija na stara-bihevioristička tumačenja, svoj vrhunac dostiže u teoriji atribucije. Vjerovanjem da su sposobnosti fiksirane i

nepromjenjive, osoba koristi priliku da se zaštiti od neuspjeha i tako podešava svoje ciljeve.

ATRIBUCIJE I POSTIGNUĆE

Neki ljudi reaguju na neuspjeh, tako da počnu se više truditi, dok drugi reagiraju odustajanjem. Jedan od razloga tih varijacija u reagiranju leži i urazličitim viđenju uzroka uspjeha i neuspjeha. Weiner je postavio najambiciozniju atribucijsku teoriju motivacije za postignuća i emocija. Teorija se bavi uzrocima uspjeha i neuspjeha (Beck, 2003, str. 327). Sa saradnicima je razvijao jedan multidimenzionalan pristup strukturi percipiranih uzroka. Prema Weiner et al. (1971) najveći broj faktora koje učenici smatraju da doprinose njihovom uspjehu mogu se kvalifikovati na tri dimenzije. Također i druga istraživanja, potvrđuju postojanje kauzalnih dimenzija mjesta uzročnosti, stabilnosti i

podložnosti kontroli. Prva dimenzija je unutrašnji-spoljašnji lokus kontrole. Tvrdi se da kontrola i unutrašnje/vanjske atribucije čine jedinstvenu dimenziju ličnosti nazvanu lokus (izvor) kontrole, koju je predložio Rotter (Pennington, 1997, str. 177). Postoje i drugačija mišljenja da je samo po nazivu slična Rotterovom lokusu kontrole. Druga dimenzija je stabilnost-nestabilnost uzroka. U početnoj dimenziji stabilne uzroke su predstavljali sposobnosti težina zadatka, a nestabilne napor i sreća. Stabilnost kao dimenziju nije opravdano shvatiti samo kao osobinu uzroka već i kao podatak o trajanju uzroka kroz vrijeme. Rosenbaum (1972; prema Weiner, 1985) je imenovao treću dimenziju-namjera. Weiner, Russell i Lerman (1979) je preimenovao ovu dimenziju u dimenziju podložnost kontroli. Dimenzija kontrolabilnost-nekontrolabilnost uvedena je u sklopu odvajanja lokusa kontrole od lokusa uzročnosti pošto se konstatovalo da je neopravdano unutarnji lokus poistovjećivati sa mogućnosti kontrole. Popadić (1986) smatra da su kontrolabilni oni uzroci koji proističu iz voljne kontrole pojedinca. Pogrešne procjene o sposobnostima se često događaju i izvor su iskrivljenog opažanja uzroka učeničkog uspjeha ili neuspjeha.

Prema Weineru et al. (1971), četiri osnovna uzroka kojim se atribuiraju postignuća su: sposobnost, trud, sreća i težina zadatka mada se kasnije pojavljuju i neki drugi faktori kao što su: raspoloženje, umor i dr. Rezultati istraživanja govore da su ljudi skloni često svoj uspjeh pripisati sposobnostima internalnom faktoru, višestabilnom i naporu, dok neuspjeh vanjskim faktorima.

Ističe se da vjerovanjem da su sposobnosti fiksne nepromjenjive, osoba koristi priliku da se zaštiti od neuspjeha i tako podešava svoje ciljeve, međutim, ako se uspjeh pripisuje unutrašnjim faktorima uspjeh će voditi ka ponosu i povećanoj motivaciji, a neuspjeh ka osjećanju krivice i stida. U ovoj situaciji smatra se da ako učenik pripisuje svoj neuspjeh nedovoljnom trudu i smatra ga kontrolabilnim on se kasnije bolje priprema dabi uspio drugi put. Ako aktualni učinak bude pripisan nestabilnim faktorima kao što su neobičan napor, raspoloženje ili sticaj okolnosti on neće bitno uticati na dalja očekivanja. Međutim, ako se aktualni učinak pripíše uticaju stabilnih faktora, raste vjerovatnoća da će očekivanja biti revidirana u skladu sa postojećim nivoom uspješnosti. Navodi se da shvatanja učenika o uzrocima školskog postignuća su tješnje povezana s opažanjem onoga što im se u školi svakodnevno zaista događa, nego sa individualnim razlikama u stilovima atribucije, mehanizmima odbrane i ne prihvatanjem interpretacija koje im daju nastavnici i roditelji (Havelka, 2008, str. 154). Također, prema Zlatkoviću (2007) uspješni učenici su isticali ulogu zalaganja.

Značaj teorije atribucije naročito, dolazi, do izražaja kad se razmatra ili izučava i istražuje motivacija postignuća. McClelland (1953) je pokrenuo istraživanje motiva postignuća ukazujući na njega kao važnu karakteristiku ljudi. Definiše ga kao tendenciju da se ulaže napor, da se postigne i ostvari nešto što se smatra vrijednim i čime će se istaći pred drugima, a u svojim istraživanjima utvrdio je njegovu povezanost sa akademskim postignućem (Rot, 2008, str. 289). Jedna od zagonetki za teoriju postignuća jeste činjenica da svi ljudi ne reaguju jednako na uspjeh i neuspjeh. Neki ljudi reaguju na neuspjeh, tako da počnu se više truditi, dok drugi reaguju odustajanjem. Atribucijski pristup

motivaciji postignuća bavi se upravo takvim pitanjima. Weiner vjeruje da svaka od tri dimenzije snažno utiču na to kakva su nam očekivanja i kako vidimo svoje postignuće, tj. Snažno utiču na našu cjelokupnu motivaciju. Ako učenik vidi sebe kao dovoljno sposobnog i pripisuje svoj neuspjeh nedovoljnom trudu (unutarnji faktor) kojeg je moguće kontrolisati, on se nakon toga usredsređuje na sljedeće zadatke i sprema se dovoljno kako bi uspio sljedeći put. To je tzv. Pozitivan odgovor koji vodi ka postignuću i ponosu. Situacija je daleko teža u slučajevima ako učenici pripisuju svoje neuspjeh unutrašnjim ili nepromjenjivim faktorima i faktorima koji su van njihove kontrole. To može da ide do te mjere da misle da je stanje toliko teško da im više niko ne može niti želi pomoći. Na taj se način i razvija ono što se zove naučna bespomoćnost ili osuđenost na neuspjeh (Stojaković, 2007, str. 242).

Na osnovu navedenih nalaza razumno je pretpostaviti da osobe sa visokim nivoom motiva za postignuće tendiraju da imaju unutrašnji lokus kontrole (unutrašnje orjentisani), dok osobe sa niskim nivoom motiva za postignuće, pripisuju svoje postignuće spoljašnjim faktorima, tj. Imaju vanjski lokus kontrole ili vanjsku usmjerenost (Stojaković, 2002, str. 345). Podaci govore o tome da učenici koji svoje postignuće cijene vide i sposobnost i tako da ih mogu poboljšati i da na njih se može uticati.

RANIJA ISTRAŽIVANJA

Weinerov model, uglavnom, je provjeravan u laboratorijskim uvjetima rada. Može se reći da je mali broj istraživanja koja bi u cjelosti model provjerili u realnoj školskoj situaciji. Kao opravdanje za to navodi se nekoliko metodoloških poteškoća: problem kriterija školskog uspeha/neuspjeha, problem ocjene kao realnog pokazatelja stupnja znanja, te utjecaj nastavnika, roditelja i vršnjaka na procjenu uspješnosti i na pripisivanje uzorka. U nekim istraživanjima pojavile su se i druge dimenzije kao što su intencijalnost i globalnost, ali Weiner (1986) smatra da one nemaju takvu teoretsku i empirijsku podršku kao njegove tri dimenzije. Istraživanja su pokazala da ljudi češće traže uzroke nakon neuspjeha, nego nakon uspjeha češće nakon neočekivanih, nego nakon očekivanih događaja i nakon događaja koji imaju posebnu važnost za osobu. Navodi se da očekivani događaji se više atribuiraju stabilnim faktorima, dok se neočekivani više atribuiraju nestabilnim faktorima.

Prema određenim eksperimentima ocjena o uloženom naporu je važniji činilac nagrađivanja učenika od ocjene oposjedovanim sposobnostima. Pogrešno lociranje uzroka učeničkog uspjeha ili neuspjeha od strane nastavnika odražava se u nastavnikovom ponašanju prema učeniku u ocjenama, primjedbama, sugestijama, pohvalama, prekorima što kasnije utiče na njegovo postignuće (Havelka, 2008, str. 151). Jackson et al. (1993; prema Swim i Sanna, 1996) u pogledu istraživanja zaključuju da se postignuće koje nije u skladu sa stereotipom pripisuje eksternim uzrocima ili internalnim nestabilnim uzrocima (npr. trud), dok se postignuće koje je u skladu sa stereotipom atribuiraju internalnim, stabilnim uzrocima (npr. sposobnost) Lefcourt (1976) navodi da je lokus kontrole pojedinca u isto vrijeme i stabilan i promjenjiv, ne mjenja se često ali se mjenja da prilagodi događaje koji utiču na njihovo

očekivanje kontrole. Penk (1969; prema Lefcourt, 1976) navodi da se generalno povećana unutrašnjost pojavljuje s godinama i kognitivnim razvojem. Istraživanja kada je u pitanju eksternalnost i internalnost pokazuju da se sa uzrasnom dobi i kognitivnim nivoom povećava internalnost. Dok istraživanja u Americi (1966, 1977, 1974) ukazuju da se eksternalnost tokom godina povećava (Stiplošek, 2002). Mišljenje autora koje je općenito, kazuje da se eksternalnost povećava tokom i poslije prirodnih katastrofa i ratova. Prema Bezinoviću (1981) eksternalni stil kontrole razvija se u nepovoljnim životnim uslovima i smatra se da lokus kontrole u mnogome ovisi od odgoja u porodici.

Weiner et al. (1971) smatra da osobe sa visokim motivom postignuća uspjeh atribuiraju sposobnostima i vlastitoj aktivnosti dok neuspjeh objašnjavaju nedostatkom aktivnosti. Nalazi pokazuju da učenici sa većim motivom postignuća imaju unutrašnji lokus kontrole dok osobe sa niskim motivom postignuća pripisuju svoj uspjeh vanjskim faktorima. Slična situacija iznosi se i kod učenika koji imaju visok motiv postignuća, uspjeh pripisuju više vlastitoj aktivnosti i motivaciji nego nisko motivirani učenici. Brojna istraživanja su potvrdila da visoko motivirani pojedinci svoj uspjeh pripisuju vlastitom angažmanu za razliku od njih navodi se da nisko motivirani uspješni pojedinci nemaju izražene atribucijske preference za vlastiti uspjeh. Nalazi tvrde da učenici sa niskim motivom postignuća se vode eksternalnim faktorima. Moore, (2006) je pronašao da internalno orjentisani provode više vremena u intelektualnim aktivnostima, pokazuju intenzivniji interes za akademska ostvarenja i postižu više rezultate na testovima inteligencije i ostalim akademskim testovima od eksternalno orijentiranih pojedinaca.

Istraživači (Nowicki i Barnes, 1973; Freenab, Anderson, Kairey i Hunt, 1982) našli su da je internalnost pozitivno povezana sa većim nivoom postignuća i nivoom aspiracija. Navod se da je uspjeh ili neuspjeh u budućem zadatku nakon određenog rezultata pod uticajem dimenzije percepiranja stabilnosti/nestabilnosti. Očekuje se da se stabilni uzroci ponavljaju u budućnosti, a ne stabilni ne ponavljaju. Istraživanja su pokazala da atribuiranje neuspjeha nestabilnom uzroku povećava uradak i istrajnost u zadacima postignuća (Hewstone i Stroebe, 2003 180).

METODOLOŠKI DIO

Problem

Osnovni problem ovog istraživanja je bio ispitati povezanost između atribucija i motiva postignuća srednjoškolača.

Cilj, zadaci, hipoteze

Cilj je bio utvrditi relacije između dimenzija atribucija i motiva postignuća kao i dobne razlike, sve u funkciji upoznavanja sa značajem atribuciskog stila za uspjeh mladih.

Na osnovu cilja postavljani su sljedeći zadaci:

1. Ispitati povezanost atribuiranja uspjeha i motiva postignuća;
2. Utvrditi vezu između dimenzija atribucije neuspjeha i motiva postignuća;

3. Istražiti razliku u atribuiranju uspjeha i motiva postignuća s obzirom na dob ispitanika.

Hipoteze

1. Pretpostavlja se da postoji statistički značajna povezanost između atribucija uspjeha i motiva postignuća
2. Očekuje se da postoji značajna statistička veza između dimenzija atribucija neuspjeha i motiva postignuća
3. Pretpostavlja se da postoji statistički značajne razlike u atribuiranju uspjeha i motiva postignuća kod srednjoškolača.

Uzorak ispitanika

Uzorak je formiran po principu prigodnog odabira, na populaciji 570 srednjoškolača završnih razreda sa područja Tuzlanskog kantona. U obzir su uzeti učenici iz stručni trogodišnjih, tehničkih i opštih zanimanja. Škole u kojima je rađeno istraživanje su pripadale različitim sredinama kako gradskim, prigradskim tako i seoskim, iz većih i manjih općina kantona.

Mjerni instrumenti

U ovom istraživanju korišteni su sljedeće mjerni instrumenti:

1. Upitnik o sociodemografskim podacima ispitanika
2. Russellova skala kauzalnih dimenzija
3. Upitnik motivacije postignuća (MOP)

Statističke metode

U radu su korišteni deskriptivni statistički postupci, MannWhitney U test i Spirmanov koeficijent korelacije.

Rezultati

Na samom početku potrebno je naznačiti da u ovom istraživanju distribucije rezultata varijabli motiva postignuća i atribucija ne zadovoljavaju pretpostavke normalne distribucije, pa su stoga korišteni neparametrijski statistički postupci.

Atribucije uspjeha i motiv postignuća

Prvi zadatak se odnosio na ispitivanje povezanosti između atribucija uspjeha i motiva postignuća kod srednjoškolača, stoga utvrđeni koeficijent korelacije u tabeli 1 prikazuje stepen povezanost ove dvije varijable.

Navedeni rezultati (prikazani u tabeli 1) pokazuju da ne postoji statistički značajna povezanost između dimenzije internalnost/eksternalnost i motiva postignuća ($p = .010$, $p > .05$), dok je statistička značajnost nađena između dimenzije stabilnost/nestabilnost i motiva postignuća ($p = .140$, $p = .009$) kao i dimenzije kontrolabilnost/nekontrolabilnost ($p = .199$, $p = .001$)

Atribucije neuspjeha i motiv postignuća

Drugi zadatak se odnosi na ispitivanje korelacije između atribucije neuspjeha i motiva postignuća. Rezultate pokazuje tabela 2.

Kao što je prikazano u tabeli sa motivom postignuća jedino statistički značajno negativno korelira dimenzija kontrolabilnost/nekontrolabilnost ($p = .163$, $p = .01$), što ukazuje da srednjoškolači koji uzroke neuspjeha smatraju kontrolabilnim imaju i veći motiv za postignućem.

Statistički značajna korelacija nije pronađena kod stabilnosti/nestabilnosti sa motivom postignuća. Naša dimenzija internalnosti/eksternalnosti i pretpostavka je samo djelimično potvrđena.

Tabela 1. Povezanost atribucija uspjeha i motive postignuća

		Motiv postignuća	Internalnost/ Eksternalnost Neuspjeh	Stabilnost/ Nestabilnost uspjeh	Kontrolabilnost/ nekontrolabilnost neuspjeh
Motiv postignuća	korelacija	1.000	-.010	-.140**	-.109**
	značajnost	.	.813	.001	.009
	N	570	570	570	570

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabela 2. Povezanost atribucija neuspjeha i motive postignuća

		Motiv postignuća	Internalnost/ Eksternalnost Neuspjeh	Stabilnost/ Nestabilnost uspjeh	Kontrolabilnost/ nekontrolabilnost neuspjeh
Motiv postignuća	korelacija	1.000	.012	-.024	-.163*
	značajnost	.	.880	.720	.014
	N	570	570	570	570

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabela 3. Razlike u motive postignuća s obzirom na dob ispitanika

	Dob	N	Srednja vrijednost ranga	Suma rangova
Postignuće	17 godina	143	272.04	39989.50
	18 godina	427	292.82	125035.50
	Total	574		

Tabela 4. Testiranje značajnosti u odnosu na prikazane razlike

	Postignuće
Mann-Whitney U	29111.500
Wilcoxon W	39989.500
Z	-1.326
Asymp. Sig. (2-tailed)	.185

a. Grouping Variable: razred u skoli

Tabela 5. Deskriptivni statistički parametric za atribuiranje uspjeha u odnosu na dob

	Dob	N	Srednja vrijednost ranga	Suma rangova
Internalnost/ eksternalnost	17 godina	143	286.85	41020.00
	18 godina	427	285.05	121715.00
	Ukupno	570		
Stabilnost/ nestabilnost	17 godina	143	303.79	43442.00
	18 godina	427	279.37	119293.00
	Ukupno	570		
Kontrolabilnost/ nekontrolabilnost	17 godina	143	241.84	34583.00
	18 godina	427	300.12	128152.00
	Ukupno	570		

Tabela 6. Testiranje značajnosti u odnosu na prikazane razlike

	Internalnost/ eksternalnost	Stabilnost/ nestabilnost	Kontrolabilnost /nekontrolabilnost
Mann-Whitney U	30337.000	27915.000	24287.000
Wilcoxon W	121715.000	119293.000	34583.000
Z	-.114	-1.539	-3.671
Asymp. Sig. (2-tailed)	.909	.124	.000

a. Grouping Variable: dob

Razlike u motivu postignuća s obzirom na dob ispitanika

Obzirom da se dio trećeg zadatka odnosio na provjeru motiva postignuća (tabela 3) s obzirom na dob pretpostavljeno je da postoji razlika između srednjoškolaca. Rezultati ukazuju da stariji srednjoškolci postižu veće skorove kada je motiv postignuća u pitanju. Podaci su prikazani u tabeli 3.

O značajnosti ovih razlika govori Mann Whitney U test, prikazan u tabeli 4.

Dobijeni podaci ukazuju da bez obzira što je motiv postignuća kod starijih srednjoškolaca nešto veći u odnosu na mlađe, razlike koje postoje nisu statistički značajne ($p > .05$), odnosno dobijene razlike se smatraju slučajnim.

Razlike u atribuciji uspjeha s obzirom na dob

U drugom djelu ovog zadatka imala se namjera sagledati da li postoji razlika u atribuiranju uspjeha s obzirom na dob (tabela 5). Da bi se ispitalo atribuiranje uspjeha kod adolescenata različite dobi pristupilo se izračunavanju deskriptivnih statističkih parametara za ovu varijablu.

Kako bi se provjerila statistička značajnost rezultata korišten je Man- Vitnijev U test.

Rezultati testa pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u većini atribucionih dimenzija s obzirom na dob ispitanika osim na dimenziji kontrolabilnost/nekontrolabilnost ($p < .01$). Stariji srednjoškolci smatraju da u većoj mjeri mogu kontrolisati uzroke svog uspjeha za razliku od mlađih srednjoškolaca. Rezultati na dimenzijama internalnost/eksternalnost i stabilnost/nestabilnost, kada su u pitanju razlike s obzirom na dob, nisu se pokazale značajnim.

DISKUSIJA

Pretpostavka da su dimenzije na skali atribucija uspjeha povezane sa motivom postignuća se pokazala djelimično ispravna. Ovo istraživanje je pokazalo da sa motivom postignuća najviše koreliraju dimenzije stabilnost/nestabilnost i kontrolabilnost/nekontrolabilnost, što pokazuje da oni srednjoškolci koji smatraju da uzroci uspjeha su promjenjivi i pod njihovom kontrolom imaju veći motiv postignuća. Zapravo razlog tome bi mogao biti svakako, što ti srednjoškolci više vjeruju u sebe, imaju razvijeniju sliku o sebi, njihovo učenje nije površinsko, što doprinosi većem motivu postignuća. Moguće je da postavljaju i nešto realnije ciljeve. Nije pronađena korelacija između dimenzije internalnost/eksternalnosti sa motivom postignuća iako mnoga istraživanja naglašavaju tu vezu, mogući razlog je što se u školi manje potiče internalnost i vjeruje u lično zalaganje učenika.

Među kauzalnim dimenzijama atribucije neuspjeha najveću povezanost je pokazala dimenzija kontrolabilnost/nekontrolabilnost, što ukazuje na to da adolescenti smatraju da je moguće kontrolisati uzroke uspjeha. Ovo je jedan važan aspekt koji ukazuje na put kojim se mogu ostvariti ciljevi i sprečava vođenje pesimističnom stilu koji vodi ličnost ka depresiji i beznađu. Korelacija motiva postignuća sa ostalim dimenzijama nije se pokazala značajnom. Kao što mnogi autori ističu, pritisci škola su veliki na učenike i moglo bi se reći da se manje vodi računa o intrinzičnoj motivaciji i

učenju čija je svrha da učenik usvoji znanje koje će njemu biti potrebno zbog ostvarivanja rezultata u budućnosti. Iako je dokazano da internalniji učenici imaju bolji uspjeh, očito je da adolescenti nemaju razvijene tehnike internalnog lokusa kontrole u ovom ispitivanju, što ne znači kada bi se proširilo ispitivanje na učenke prvih i drugih razreda, da ne bi nađena značajnija korelacija. Među prvim koji je utvrdio vezu između internalnosti sa uspjehom je bio Weiner et al. (1979). On je smatrao da pojedinci koji imaju internalnu orijentaciju više su orijentirani ka postignuću, nego eksternalni. Svakako da je doba adolescencije doba velikih promjena, što često dovodi do niskog samopoštovanja i svijesti o sebi i drugima koje su ujedno vještine atribucija, pa stoga je i moguće da je ovaj period u skladu sa ovakvim rezultatima.

Kada je u pitanju naš zadatak i ispitivanje razlike u atribuiranju uspjeha s obzirom na dob istraživanja pokazuju da se sa uzrasnom dobi i kognitivnim nivom povećava internalnost. Dok prema Stipošek (2002) istraživanja u Americi (1966, 1977, 1974) ukazuju da se eksternalnost tokom godina povećava. Mišljenje autora koje je općenito, kazuje da se eksternalnost povećava tokom i poslije prirodnih katastrofa i ratova. U našem istraživanju nisu nađene razlike s obzirom na dob u većini dimenzija osim u dimenziji kontrolabilnost/nekontrolabilnost, mogući razlozi su svakako kako to i sam Bezinović (1981) ističe da se eksternalni stil kontrole razvija u nepovoljnim životnim uslovima i internalna orijentacija u mnogome ovisi od odgoja u porodici. Imajući u vidu navedeno i narušen sistem vrijednosti u našem društvu, možda bi mogli naći opravdanje za ovakve rezultate.

Nepronalaženje razlike moguće je i zbog malih razlika u godinama ali zbog neujednačenog uzorka mlađih i starijih. Razlog neujednačenosti su sami završni razredi. Istraživanja ukazuju da se lokus kontrole može veoma rano uočiti u osnovnoškolskom obrazovanju oko jedanaeste godine. Navodi se da i nivo obrazovanja roditelja utječe na objašnjenje uzroka uspjeha/neuspjeha, gdje se smatra da je internalni lokus kontrole vezan za veći obrazovni nivo. Po pitanju ovog istraživanja jedan od mogućih faktora koji je uticao na ovakve rezultate mogao bi biti i taj što je najveći broj ispitanika iskazao da roditelji imaju srednju školu. Dakle naši rezultati nisu u skladu sa istraživanjima Penka (1969; prema Lefcourt, 1976) koji navodi da se generalno povećana unutrašnjost pojavljuje s godinama i kognitivnim razvojem. Socioekonomski status autori također navode kao jedan od razloga interalnosti-eksternalnosti tj. niži socioekonomski status ide u prilog eksternalnosti.

U skladu sa ovim rezultatima, u godinama recesije, također, bi mogao ležati razlog ovakvih rezultata. Stoga, bi i odgojno-obrazovne ustanove trebale više se orijentisati na jačanje vještina koje bi kod adolescenta razvile nešto internalniji lokus kontrole, a time i povećale njihovo samopouzdanje, postavljanje ostvarljivih ciljeva, njihovo ostvarivanje korak po korak, razvijanje kontinuiranog rada i vjeru u sebe. Doprinos ovim rezultatima su svakako i škole u kojima se obrazu učenici, kao i do pravilnog razvoja eksplonatornog stila koji bi vodio ka većem postignuću, a on je, svakako, u dimenzijama internalnost, nestabilnost i kontrolabilnost. Tumačenje ovakvih rezultati bi se moglo podvesti i u nedostatku feedbacka tj. povratnih informacija od

adolescenata u školi jer još u punom smislu nije zaživio interaktivni model nastave.

U dijelu trećeg zadatka očekivalo se da postoji razlika u motivu postignuća između starijih i mlađih učenika, međutim nije pronađena značajnost. Opravdanja našim očekivanjima smo nalazili u realnije postavljenim ciljevima u skladu sa njihovim mogućnostima, jasno artikulisanu strategiju njihovog ostvarivanja, širi dijapazan interesa, drugačijem i zrelijem pogledu, zalaganju itd. Veliki je broj razloga koji opravdava ovaj rezultat a neki od njih bi svakako mogli biti: da nastava nije zasnovana na motivaciji postignuća, učenik nema pregled dostignutog nivoa ostvarenja, svijest da može savladati sistem ukoliko se zalaže. Mala razlika u godinama i nejednak uzorak bi također trebali uzeti kao moguće faktore uticaja na dobijene rezultate. Za nešto bolju sliku u pogledu motiva postignuća, svakako se preporučuje uključivanja sardanje među učenicima, ne samo takmičenja ili kombinacija navedenih.

ZAKLJUČCI

- U istraživanju odnosa atribucija i motiva postignuća provedenom na prigodnom uzorku od 570 ispitanika na području Tuzlanskog kantona došlo se do slijedećih zaključaka:
- Da dimenzije nestabilnost i kontrolabilnost kod atribucije uspjeha pokazuju povezanost sa motivom postignuća, dok kod dimenzije internalnost nije pronađena korelacija sa motivom postignuća, stoga se ova pretpostavka može smatrati djelimično potvrđenom.
- Statistički značajna korelacija atribuiranja neuspjeha i motiva postignuća se očitovala samo u vezi dimenzije kontrolabilnost/nekontrolabilnost i motiva za postignućem.
- Razlike u dobi ispitanika u odnosu na motiv postignuća nisu pronađene. Dok u atribuiranju uspjeha razlike su pronađene samo u dimenziji kontrolabilnost /nekontrolabilnost, što pokazuje da stariji srednjoškolci uzroke uspjeha smatraju više kontrolabilnim. Dobijeni rezultati ne potvrđuju našu hipotezu.

LITERATURA

Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.

- Beck, R. C. (2003). *Motivacija: teorija i načela*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Bezinić, P. (1981). Internalna/eksternalna kontrola u odnosu prema nekim osobinama ličnosti. *Dani psihologije u Zadru*, 155-161.
- Havelka, N. (2008). *Socijalna percepcija*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Hewstone, M. i Stroebe, W. (2003). *Uvod u socijalnu psihologiju, europske perspektive*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lefcourt, H. M. (1976). *Locus of control: Current trends in theory and research*. New York: Halsted Press Division John Wiley & Sons, Inc.
- Pennington, D. C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Popadić, D. (1986). *Lokus kontrole i atribucija kao pristupi tumačenju uzroka postignuća* (Magistarski rad). Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Rot, N. (2008). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stiplošek, D. (2002). Povezanost religioznosti, samopoštovanja i unutarnjeg lokusa kontrole (Diplomski rad). Pedagoški fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Stojaković, P. (2002). *Pedagoška psihologija*. Banja Luka: Prelom.
- Stojaković, P. (2007). *Psihologija za nastavnike*. Banja Luka: Medija centar, Prelom.
- Swim, J. K., & Sanna, L. J. (1996). He's Skilled, She's Lucky: A Meta-Analysis of Observer's Attributions for Women's and Men's Successes and Failures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(5), 507-519.
- Weiner, B. (1985). An Attributional Theory of Achievement, Motivation and Emotion. *Psychological Review*, 92(4), 548-573.
- Weiner, B. (1986). *Attributional theory of motivation and emotion*. New York: Springer-Verlag.
- Weiner, B., Frieze, I. H., Kukla, A., Reed, L., Rest, S., & Rosenbaum, R. M. (1971). *Perceiving the causes of success and failure*. Morristown NJ: General Learning Press.
- Weiner, B., Russell, D., & Lerman, D. (1979). The cognition-emotion process in achievement-related contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1211-1220.
- Zlatković, B. (2007). *Self-koncept i uspjeh u studiranju*. Vranj: Učiteljski fakultet.

INFORMACIJE O AUTORIMA

Nermin Mulaosmanović

Ustanova, adresa

e-mail: nerminmulaosmanovic81@gmail.com

Hazim Selimović

Edukacijski fakultet Univerziteta u Travniku

e-mail: hazim.selimovic@gmail.com